

Cengiz Dağcı

İHTİYAR
SAVAŞÇI

YAYIN NU: 606

EDEBÎ ESERLER: 267

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN 978-975-437-529-9

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2005

7. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE TİC. A.Ş

Mahmutbey Mah. Devekaldirımı Cad. 2622 Sk.

Güven İş Merkezi Nu:6/13, Bağcılar-İstanbul

Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul - 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.

Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

CENGİZ DAĞCI; 9 Mart 1919 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Gurzuf köyünde doğar. Çocukluğu kıtlık, yoksulluk, Rus emperyalizminin zulmü ve büyük baskılar altında geçer. İlkokulu köyünde, ortaokulu Akmescit'te bitirir. Kırım Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıfında iken İkinci Dünya Savaşı çıkar. 1941'de Ukrayna cephesinde Almanlara esir düşer. Almanların yenilmesi üzerine esir kampından kurtularak müttefik devletler safına sığınır. 1946'da Londra'ya yerleşir. İngiltere'deki hayatı da hiç kolay olmaz; bir taraftan yazarken en vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalır.

“Türkçe bana anamın konuştuğu dil” diyerek yazı dili olarak Türkçeyi kabul eder. Türkiye Türkçesindeki ilk kitabı 1956 yılında Varlık Yayınları tarafından yayınlanan Korkunç Yıllar'dır. Yaşar Nabi ile mektuplaşarak tanışan Dağcı, eserlerini de posta yolu ile gönderir. Soğuk savaş şartlarının siyasi etkilerinin hissedilmesi, Sovyetler Birliği'nin sol entelijansiya ile kurduğu ilişkiler ve fikir hayatımızdaki çatlamlar yazarı yalnızlaştırmak üzereyken, Ötüken Yayınevi ile tanışır. Ötüken Yayınevi vasıtasıyla yirmiden fazla kitabı Türk okuyucusuyla buluşturur.

Dağcı Türk edebiyatının büyük yazarları arasındadır. Romanlarında Kırım Türklerinin yaşadığı acıları hüznü ama berrak bir üslupla aksettirir. Kitapları yıllarca elden ele dolaşır. Kırimla olan ilgisini hiçbir zaman koparmaz ve Kırım Türklerinin vatanlarına dönüşlerini anlatmayı ihmal etmez. Hatıralarında “Ben yalnızca Kırım'ın yazarı değilim ama Kırım'ın faciasını bütün gerçeği ve içtenliğiyle yalnız ben yazabilirdim” der. Hayatının son yıllarında içerisinde bulunduğu muhitteki karakterleri ele alan hikâyeler de yazar.

En büyük destekçisi savaş sırasında Polonya'da tanıştığı ve 1998 yılında kaybettiği kıymetli eşi Regina Hanım olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nin ve İlesam'ın yılın yazarı, Türk Ocakları'nın üstün hizmet ödülü de olmak üzere sayısız ödül alır. En son 21.03.2011 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen “Türk Dünyasında Zirve Şahsiyetler: Cengiz Dağcı” sempozyumuyla yazarlık macerası ele alınan Cengiz Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Soutfields

bölgesindeki evinde saat 12:30 sıralarında vefat etti. Dağcı'nın vefatı üzerine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı görüşmelerle 70 yıldır ayrı kaldığı Kırım topraklarına gömülmesi için izin alındı. Dağcı'nın cenazesi 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmescid'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıлтаş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı'nın Eserleri;

Romanları; Onlar Da İnsandı, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, İhtiyar Savaşçı, Benim Gibi Biri, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri, Biz Beraber Geçtik Bu Yolu, Dönüş, Yoldaşlar, O Topraklar Bizimdi, Badem Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, Regina

Tarihi Romanı; Genç Temuçin

Hikâyeleri; Bay Markus'un Köpeği, Bay John Marple'in Son Yolculuğu, Oy, Markus, Oy!, Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan

Denemeleri; Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar), Yansılar 1, Yansılar 2, Yansılar 3, Yansılar 4

Hatıratı; Hatıralarda Cengiz Dağcı

*Yurdunu Kaybeden Bir Adamın
Zamansız Çilesi*

Beklemeyle geçiyor günler. Her geçen günle az daha sönüyor umut. İki yıldır ışık tuttu *Yansılar* umutlarıma. *Yansılar*'ı kendim için yazıyorum diye yazdığım akşamlarda da birinin bana sesleneceğini umdum; ve bekledim. Yarın *Yansılar*'a veda deyip çekmeceye saklayacağım. Biliyorum, kolay olmayacak bu. Üzüleceğim. Yüreğim acıyacak. Acıyla yatıp uyuyacağım. Acıyla uyanacağım. Boşlukta kalacak odam; ve odamda ben. Kızıltaş'tan kopacağım; Gurzuf'tan kopacağım; hayat içinde yaşayan canlı bir ölü olacağım. *Anneme Mektupları*, *Benim Gibi Biri*'ni bitirip çekmeceye sakladığımda da hüzünlenmişim. Ama hüznüm bu kadar derin olmamıştı. Çünkü bekliyebilirdi. Çünkü içimde yazılacak başka şeyler vardı, söylenecek başka şeyler vardı. Ama şimdi... Her şey çekip gitti. Gurzuf, Kızıltaş, Ayı Dağı... Her yer ve her şey siliniyor gözlerimden. Nasıl yaşadım bugüne değin? Nasıl yazdım? Biliyorum, gerçek değildi onlar. Gerçekliklerini yitirmişlerdi çoktan benim için. Ama... Hayaliyse bile, varlığımın, hayatımın temeli, ana damarı olmuşlardı. Sözcükler beni terkettikleri bir anda o damara başvuruyordum. Şimdi damar kopuk. Kopan damarla bugüne değin sayfalara döktüğüm umut ve özlemlerimin içimde boğulup öldüklerini hissediyorum. Sürdüremeyeceğim. Sürdüremeyeceğim *Yansılar*'ı. Tüm umut ve özlemler içimde öldükten sonra -ister düşsel olsun, ister gerçek olsun- düşünce ve duygularımı içtenlikle *Yansılar*'da yansıtılabileceğime inanmıyorum.

Ama yaşayacağım. Bir yıl mı? Üç yıl mı?.. On yıl mı? Bilmiyorum, ama yaşayacağım. Sevdiğim kıyılarımdan uzak; insanlarımızdan uzak; Gurzufsuz ve Kızıltaşsız; ama yaşayacağım gene de. Yeter ki ömrümün bu son yıllarında da, şairin dediği gibi, gün ışığı eksilmesin penceremden.

Geçen ayın ikinci haftasında aniden gelip İngiltere'yi bastır-
mış kış sürüp gidiyor hâlâ. Londra'da kar çok yağmadı, ama Southfield soğuk, rutubetli. Bugün ayın onyedisi. Lapa lapa kar yağıyor bahçeme. Çok sürmedi kar. İkindiyin evin önündeki küçük bahçe yolunda karları süpürdüm. *Yansılar*'a son vereli -daha doğrusu son vermek kararını alalı- can sıkıntısı içindeyim. İyi ki ekmek kırıntılarını bıraktı Regina bahçemde çimler üstüne; bahçede yemlenen kuşları seyrediyorum penceremden. Bir ara yazı makinesini çıkarıp masamın üzerine koydum. *Yansılar*'ı dakti-
lo da yazmak niyetindeyim. Yazmam şart değil ama... hiç değilse bir iki hafta oyalanabileceğimi düşünüyorum.

Bir tabaka kâğıt geçirdim bugün daktilyoya; iki kelime yazar yazmaz, çıkardım, attım. Makinenin şeridi iyice kurumuş; harfler belli belirsiz. W.H. Smith'e uğrayıp şerit alacağımı açıkladım Regina'ya; izin vermedi. Bensiz gitmeyeceksin, dedi. Havanın ılımasını beklemem gerekecek. Regina'yla gidemem. Bu soğuk hava Regina'nın evden çıkmasına izin vermiyor bugünlerde. Onun durumunda tehlikeli bile.

Kuşları seyrederken *Yansılar*'a son verme kararımın yanlış olduğunu da düşünüyorum. Bir yıl daha *Yansılar*'a gömülmek... haddimin dışında.

Şubat, 1987

Bismillahirrahmanirrahim... Bizim Savaşçı'nın öyküsü de burada başlıyor işte:

Silahsızdı gayrı. Uzak savaşlardan çıkıp gelmişti. Gönünde ve saçlarında barış yeli esmesine rağmen yorgun bir savaşçı olarak dönüyordu. Parmaklarının uçlarını yara izlerine her değdirdiğinde yüreği kanıyordu. Niçin savaşmıştı? Soruyu sormaya ihtiyaç yoktu; biliyordu niçin savaştığını. Bu savaş son savaş olacaktı onun için - onun için ve yurdu için. Kurtulacaktı yurt toprakları kandan, ateşten. Çiğnenmeyecekti artık tarlalar, yanmayacaktı ekinler, ağlamayacaklardı analar; çocuklar babalarıyla birlikte oturacaklardı akşam sofralarına; gelinler erleriyle yatıp uyuyacaklardı kucak kucağa; kızlar mut türküleri söyleyeceklerdi düğünlerde; ve okullarda çocuklar, bahçelerde çiçekler, bağlarda üzümler özgürlük ve barış havası içinde yetişeceklerdi; ve onacaktı yaralar, gülecekti yüzler; gülen yüzler arasından birini seçip evlenecekti bizim Savaşçı ve uzun yılların sonunda o da mutlu ihtiyarlığına erişecekti, ve ballı çamların kokusunu içine çeke çeke, ihtiyar meşenin gölgesinde çayını yudumlaya yudumlaya, kızıl gelinçikler arasında hoplayıp koşuşan torunlarını seyredecekti; ve ömrünün sonunda gözlerini sükûnla yumacaktı hayata; ve yakınları, yorgunluğundan artık kurtulmuş bedenini tatlı tatlı dualarla vereceklerdi toprağa.

Ay ışığı vardı.

Çayırı geçti. Ormanda yürüdü bir süre. Köyüne yaklaştığını iliklerinde hissediyordu. Ormanın sık ağaçları arasından çıkıp bayırın ucunda durunca, bayır dibindeki asmaları henüz yeşermeye başlamış bağın kokusu vurdu burnuna. Bağın ötesindeki köy evleri sessiz ve renksiz hastalar gibi duruyorlardı ay ışığında. Ama geceydi - huzurunu bozmadı sessizlik. Lüle saçlı, boncuk gözlü yavrular uyuyorlardı, analar uyuyorlardı-, savaştan dönen yiğitler de köye ulaşmamışlardı henüz; üzüldüğü bir şey varsa Savaşçı'nın, köyüne eli boş dönüşüydü; gene de köyünde sevinçle ve hoşgörüyüyle karşılanacağını biliyordu.

Derin bir soluk aldı. Bir de değil, üç kez soludu. Bağın kokusunu doya doya ciğerleri içine doldurdu. Sonra ayağı dibindeki yassı taşın üstüne oturdu, bacaklarını öne uzattı; uzaktaki evlerin damlarına bakarak, o köyde geçen çocukluğunun hatırasına daldı ve hatırlarken, uzunca bir süre garip bir tebessüm takıldı kaldı Savaşçı'nın dudaklarına. İyi ki hafızalı yaratmıştı Tanrı insanoğlunu! Hatırasız yaşayamazdı. Yurdundan uzak, en zor, en çetin durumlarda bu evlerin, bu bağın, şu anda üstüne oturduğu taşın ve toprağın hatırasıyla yaşıyabildi; hayatı kendisine zehir eden nesnelere gözlerini yumup hatıralarına sığındı; ve hatıralar onu ateş, kan, fırtına ve kasırga içinden geçirip selamete ulaştırdı. Şimdi, hatıraların yerini Savaşçı'nın gözleri önünde duran gerçekler alınca, gülümseyerek, az da üzülerek, veda diyordu bunca yıl gönül bağıyla bağlı kaldığı hatıralara.

3

Evet, gerçeklerle yüzyüzeydi Savaşçı - kaçıp saklanamazdı artık; hoşuna gitsin gitmesin, bu gerçeklerle yaşayacaktı. Ama savaştan daha çirkin olamazdı gerçekler. Çirkini de ne! Düpedüz güzeldiler ve bu gerçekler önceden daha sıkı, daha sağlam bağlarla bağliyacaktı onu hayata.

Anası, babası gelip durdu gözleri önüne. Anası zayıftı. Babası ihtiyarlamıştı. Üstelik yüreği de sağlam değildi babasının. Savaş yılları içinde bir haber alamadı. Cepheden yazdığı mektuplar hep cevapsız kaldılar. Hayatta olup olmadıklarını bile bilmiyordu. Ama sağdılar herhalde. Yaşıyorlarsa... Karşlarına öyle apansızın çıkıvermekle büyük bir sarsıntı yaratacaktı onlar için. Sabahı, en azından, şafağın sökmesini beklemeyi düşündü. Düşündü ya, bunca yıl hasretini çektiği köyünün bir çağrım uzağında beklemenin kolay olmayacağını duydu yüreği içinde, ve bayırdan bir kuş gibi fırlayıp ay ışığında renkleri uçuk damlar üzerine uçası geldi.

Ama sabırlı olmaya kararlıydı. Sabahleyin aşağıdaki yolda köye dönen başka yiğitler de görünürlerdi muhakkak; onlara katılırdı; onlarla birlikte girerdi köye. Kendisini başka gençler arasında -üstelik yaralı, kolsuz bacaksız arkadaşları arasında- gören babası çok heyecanlanmazdı belki.

Derken köpek havlamaları geldi kulağına. Önce kopup. Sonra uzun. Havlamalar sürekli ulumaya dönüştüler. Köye ondan önce dönenler mi olmuştu? Sabrının koptuğunu duyuyordu. Ayağa kalktı. Köyünde ışık sütunlarını görünce içinde cız etti bir şey. Bazı evlerin pencere camları bir aydınlanıyor, bir kararıyordu. Lamba ışıkları değildi bunlar. Cephelerde pusuda yatan düşmanı arayan; göğün karasını taraya taraya düşman uçaklarını arayan güçlü ref-

lektörleri hatırlatıyordu ışıklar. Bir ara yabancı bir yerde olduğunu sandı, ve eli ayağı titredi. Ama kaabil değildi - bayırın dibindeki bağ, ve bağın kıyısınca köye uzayıp giden otoyol gözleri önünde duruyordu. Uzun bir yürüyüşten sonra gerçekten kendi toprağına ulaştığına emin olmak istercesine, üstüne oturduğu taşı tuttu, bacakları arasından bir avuç toprak aldı, toprağı yüzüne kaldırdı - avucu içindeki toprağın kokusu ona kendi yurdunun toprağı olduğunu ispatlamasına rağmen, hınçla yere çaldı, kafası içinde yer alan saçma düşüncenin öcünü alırcasına. Öyle ya, köyünde kendi insanlarından başka bir kimse olmazdı; ışıklarsa şenlik ışıklarıydı; özgürlük ve barış onuruna yakılmış ışıklardı.

Bayırı inmeye başladı.

4

Kendisini bekleyen gerçeklere takılıydı aklı hâlâ. Beş yıl mı olmuştu köyünden çikalı? Evet, beş. Önce askerlik ve talim; sonra dört yıl süren savaş. Bu topraklar üzerinden de geçmişti savaş; yanıp yakılmamış bir yer kalmamıştı yurttan. Dört yıl gibi uzun bir zaman dilimi altında savaşız da bozulurdu evler; tıkanırdı oluklar, silinirdi renkler, çökerdi çitler, akardı damlar - yapılması gereken işler bekliyordu onu. Daha savaş başlamadan önce onaylanmış ve tüm köy halkınca desteklenmiş ama inşasına girilmemiş başka işler de vardı üstelik: keçilerin girmesini önlemek için mezarlığın zelzelede hasara uğramış duvarının örülmesi gibi; köyde klinik kurulması gibi; iki mahalle arasından geçen dere üzerine atılı ve yer yer çürük ahşap köprünün tamiri, tıkanık su yolları, eğrelti otlarıyla örtülü eski çeşmeler; savaş başladığı gün yağmur altında kalakalmış paslı makineler gibi. Bir de köy kulübü ve köy

kulübünde gençler için ping pong odası çocuklar için kreş, ihtiyarlar için de dam odası düşünülmüştü. Kulüp bekleyebilirdi. Ama öteki işler onun ve onun gibi savaştan dönen gençlerin coşkuları ve kollarının gücüyle gerçekleşecekti ancak. Ve yapılacaktı bütün bunlar. Savaş onları birbirlerine yaklaştırmadı mı? Yaklaştırdı tabii. Birinin sıkıntısı ötekinin de sıkıntısı, birinin sevinci ötekinin de sevinci olacaktı bundan böyle.

Yoldaydı gayrı. Yürürken, az önce bayır üzerinden gördüğü köyünün olduğundan çok daha uzak olduğunu, ve aradaki uzaklığı bir solukta aşamayacağını anlayarak, yolun kıyısına çekildi, yamaca oturdu, yorgun bacaklarını öne uzattı, asker gömleğinin göğüs cebinden tütün kutusunu çıkardı, bir cigara sardı. Unutmuştu ışıkları; büyüyen gülümseyişi gözleri içinden öne uzalı bacakları arasındaki toprağa akıyordu. «Hey toprak!» dedi: «Hey toprak!» dedi içinden; «Sana doyum olmaz» dedi, ve yüzü, gözleri ciddiyetini takındı; «Doyum da ne demek? Sen insanın canısın, varlığısın, toprak! Sensiz insan bir hiçtir, bir yokluktur,» dedi.

İçinden bunları söyleyince, hem içi rahatladı, hem de bedeninde hoş bir hafiflik duydu Savaşçı; ve yamaca sırtüstü uzandı, iki elini kafası altına sokuşturdu, göğün alaca esmerine baka baka sigarasını içti; sonra doğruldu, sigarasının izmaritini yola attı, ve karanlıkta bir tavuskuşunun kızıl gözünü hatırlatan izmarit sönünce ayağa kalktı, başını kaldırdı, ve umut dolu gözleriyle köyünden yana bakarak, tekrar yürümeye başladı.

5

Yürüdükçe vücudu daha da ağırlaştı. Ayın altına gelip durmuş bir parça kara bulutla göğün ve önünde uzayıp

giden yolun ucundaki tepelerin renk ve çizgileri değişti aniden; belli belirsiz oldular. Otoyolun duvarı dibinden başlayıp deniz kıyısına dek alçalan bağın asmaları arasından tılsımlı bir hışırtı geliyordu. Dağları karanlık yutmuştu Kuzey’de; yalnız doruklarda ayın gümüşü yansiyordu. Deniz de başkaydı bu gece - çocukluğunda oturdukları evin penceresinden gördüğü denize benzemiyordu hiç. Kabarıktı. Uzak ve soğuktu. Tehlikelere gebeydi adeta.

Tüm gücünü bacaklarında yoğunlaştırıp adımlarını açmaya çalıştı. Ama sarsak adımları gövdesini taşımayı reddediyordu. Bir ara duvar dibine oturup sabahı beklemeyi düşündü. Karanlık içinden gelen köpeklerin ürümesiyle bu düşüncesinden çabucak caydı - kaabil değil, köyü çok uzakta olamazdı. Bir ara savaş geldi aklına: yağmur içinde, kar ve kasırga içinde geçtiği uzun yollar; sonra cephelerde tankların, topların yaylım ateşleri, makineli tüfeklerin açtıkları ateş furyaları: avcı uçaklarının üzerlerine yağdırdıkları kurşun yağmuru... O gecelerde de: Yorgunum, fazla yol yürüyecek durumda değilim, demiş miydim, acaba?

Güldü.

Evet, burada, köyünün eşiğinde, dümdüz yolda ve ay ışığında gülebiliyordu. Ve gülümsemesinin yüzünden silinmesine vakit kalmadan doğruldu, derin bir soluk aldı, göğsünü öne verip kabarttı ve demirbaş bir çavuşun sesiyle gürlütülü bir kumanda verdi kendine:

«HAZIR, OL!.. İleriiii, maaarş!»

6

Ayın altından geçen kara bulut, ormanın derinliğinde patlamış bir mermi dumanıydı dersin; incele incele eridi gitti; ve dolunayın yüzü sevecen bir parlaklıkla güldü.

Otoyolun, karşıda sert bir dirsekle kıvrılıp, güney-doğu yönüne doğrulduğu kesimine çıkmıştı ki, sıra selviler ilişti gözüne; ilişince de az önce bağdan çıkan tılsımlarla dolu hışırtı değişiverdi - şimdi bağ gün ışığının, çiçeklerin, kelebeklerin, üzümün ve sıcak fırınlardan henüz çıkarılmış ve buram buram ana kokan ekmeklerin türküsünü söylüyordu sanki yorgun Savaşçı'ya.

7

Sıra selvilerin ince ve uzun gölgeleri uzanmışlardı yola. Bağ arkada kalmıştı. Bağın asmaları arasından çıkan hışırtı ve köpeklerin ürümleri kesilince, garip bir sessizlik çöktü etrafa. Sessizlik derin ve süreliydi; derin ve sürekli olduğu kadar da gecenin yüreğine saplanıp kalmıştı sanki; ve karanlığı kanatacak bir bıçak gibi de keskindi.

Kendi gölgesini selvilerin gölgeleri arasında kaybetmekten korkarcasına, hızlı adımlarla yürüdü, selviler dibinden geçti. Ama tedirginliği dağılmadı. Başını çevirip bağı kolladı. Göremedi. Çocukluğunda da bağların görünmediği yerlerde tedirgin olurdu hep. Ne var ki bu durumu uzun sürmedi: olduğu yerden yüz metre kadar uzaktaki eski dut ağacını görünce içi rahatladı; güldü hatta. Çocukken o dut ağacına tırmanırdı. Ağacın, beygir yaptığı kalın dalı üstüne otururdu ve önünde, kalın daldan fıskırışmış ince dalları, bir atın yelesini tutarcasına, tutarak; sarkık bacaklarını bir içe, bir dışa atarak, «beygirini» sürerdi. Ha!.. ve dut yedi. Ne çok dut vardı dallarda. Kara, pembe, alaca, mor, - yavru emziren kadınların memebaşlarını hatırlatan dutlarla yüklüydü dut ağacı. «Beygir» ini sürerken de dut yedi boyuna. Karalar çok tatlı olurdu. Kızıllar ekşiydi. Bazıları acıydı. Bir kızıl dut yedi mi ardından hemen üç kara dut yedi. Kısa pantolonundan çıkan çıplak

bacakları, kolları, parmakları, yanakları -tek sözle her yeri- al, kara, mor renkler içinde dönerdi eve, ve annesi bakır leğene sıcak su doldurup yuvardı kendisini. Dut renkleri bacak eklemlerine dek yükselirdi. Annesi pantolonunu çıkarıp duta bulaşmış kıçlarına ve sünnetli yerine baktığında, «Ayol sırman da dut mu yedi?» diye kıs kıs gülerdi.

Tatlı hatıralar! diye düşündü Savaşçı. Aradan bunca yıl geçmesine rağmen unutulmuyordu; insanın içinde yer etmişlerdi; insanın dalak, böbrek, yürek, akciğerine yapışıp kalmışlardı sanki - öylesine yakındı insana hatıralar.

8

Yaşanmış bir zaman parçası bekliyordu onu dut ağacında. Ağacın dibinde durunca o zaman parçasını kaldıracaktı, elinin içinde tutup okşayacaktı, sonra cebine koyacaktı ve, cebinde saklı o zaman parçasıyla yaradılışı eksiksiz bir insan olarak dönecekti köyüne Savaşçı. Ne var ki daha dut ağacına varmadan bir koku vurdu burnuna, midesi bulandı. Dut kokusu değildi bu; çirkef su, çürük ağaç, gebermiş karga veya gebermiş porsuk kokusu değildi; ama, bizim yorgun Savaşçı için yabancı bir koku da sayılmazdı -dut ağacından gelen koku, hiçbir kokuya benzemeyen, kan kokusuydu. Durup arkasına baktı; karanlıktan sıyrılıp çıkmış dağların uçurumlarına baktı; denize baktı: sessizliğin sürüp gitmesine rağmen, gecenin kanadığını ve sessizlik içinde kanlı bir tehlikenin gizlendiğini sezinlemedi.

«Lanetli savaş!» dedi içinden.

Kafasının içinden söküp atamıyordu bir türlü savaşı. Tanrı'nın insanoğlunu hafızalı yaratması iyiydi ama... savaşa gelince, hafızasız yaşamayı yeğliyordu. Yürüdü.

Dut ağacından gelen kokunun kuşku uyandırıcı bir koku olduğunu gizleyemezdi artık kendinden. Ağaca beş adım kala tekrar durdu. Şimdi iyice görüyordu; ve gördükleri, az önce sandığı gibi, hafızasının garip bir oyunu değildi: ağacın dibinde kurşunla vurulmuş üç ceset yatıyordu; bir ceset de dut ağacının kalın dalına asılıydı.

Uzun bir süre beyni sımsıkı kapalı kaldı. Kimdi o? Nerdeydi? Niçin gelmişti buraya? Neden sonra beyninin dar hücreleri yavaş yavaş aralandı, açıldılar; ve düşünmeye başladı: biliyordu, köyünün yolundaydı. Dağlardan yana kaldırdı başını: dağlar, kendi yurdunun dağlarıydı. Denize baktı: deniz de kendi yurdunun deniziydi. Ya dut ağacı dibinde yatan ölüler? Yeni bir savaş mı başlamıştı? Ama niçin? Ne zaman? Ve kiminle? Evet, düşman kimdi? Savaşan kimdi? Ölen kim, öldüren kimdi? Düşündü, düşündü. Ellerin kaldırıp arkadan kafasını, ensesini kaşdı. Yine düşündü. Ama kafasını çatlatana dek düşünse bile, bu top rak üstünde yeni bir savaşın başladığına inanamayacaktı.

Az sonra cesetlere yaklaştı. Ve ölüleri yakından görünce olduğu yerde taş kesildi. Ama görme yeteneğini yitirmemişti - ölüler kendi insanlarıydı; bundan kuşkulanmıyordu. Biri, ölmeden önce, ya da ölürken, kolları arasına aldığı dizlerini çekip çenesi altına getirmiş, ve öylece ölmüştü; biri yüzüstü ve upuzun yatıyordu; üçüncününse iki bacağı iki yana atılıydı, ve alabildiğine açık gözleriyle dut ağacına asılı cesede bakıyordu. Üçü yalın ayaktı; yalnız dala asılı cesedin ayaklarında çarıklar vardı, ve hafif esintide hafifçe sallanan bacakları dibinde, kimin olduğu bilinmeyen, bir kalpak yatıyordu. Savaşçı yaklaşıp kalpağı kaldırdı, gözleri açık ölünün başı ucunda dizüstü çöktü, ölünün gözlerine, açık ağzına baktı, ve sorusunun karşılanmayacağını bilmesine rağmen: «Sen kimsin? Kim öldürdü seni?» diye sordu. Bir ara kendisi bir cevap bulmaya çalıştı soruya. Ama boşunaydı. Aklına gelen her ce-

vabı «Saçma!» diye kesip attı. Nihayet, soruya hiçbir cevap bulamayınca, ölünün gözlerini kapatmak istedi, ama ölü, gözlerinin açık kalmasını ve açık gözleriyle daldaki asılı cesede bakmayı yeğliyordu dersin, kapatamadı. Sonra elindeki kalpağı hangi cesedin başı ucuna koyacağını düşündü. Düşündü ya, hiçbirinin başı ucuna bırakmayıp, köye kalpakla dönmeye karar verdi - köyünde, hiç değilse, kalpağın kimin kalpağı olduğunu sorar, anlardı.

Yola çıktı. Donmuş bir dere gibiydi yol ay ışığında. Her yeri görüyordu: dağları, denizi, bayırları, tepeleri, selvileri... ama her yer renksizdi; kara - beyaz filmler misali, yalnızca kara ve beyazdı görüntüler.

Yürümeye başladı. On adım kadar uzaklaşınca duraksadı, başını çevirip, ölümlere ve dut ağacına baktı tekrar. Bakarken yamaca oturup ölümlerin ardından ağlamayı düşündü. Ama ağlayamayacağını biliyordu. «Deli!» dedi içinden kendi kendine. «Bunca ölü gördün savaşlarda; bunca yıl bu yurdun hasretini çektin; gözlerinin gerisinde gözyaşı kaldığını mı sanıyorsun?»

«Deli!» dedi içinden bir kez daha; ve kimin olduğunu bilmediği kalpağı koltuğunun altına kıştırarak, yürümeye başladı.

Yürüdü, yürüdü, yürüdü. Yürüdükçe yol uzadı, sonsuz ve umutsuz bir yol oldu; gece uzadı, bitmeyen ve sancılı bir gece oldu. Yapılacak hiçbir şey kalmamıştı artık onun için- yalnızca yürümek, ve, seferlerde olduğu gibi, yürürken sessizce içinden türküdeki dizeyi tekrarlamak:

Yollar yollar.

Uzun yollar.

Bitmez yollar.

Sonsuz yollar

Ay gidi yollar.

Ay gidi yollar.

9

Az mı gitti, uz mu gitti? bilmiyordu. Bir zaman sonra bir bağa ulaştı Savaşçı; ulaşınca da yüreği hop etti. Sevinci sebepsiz bir sevinç değildi; bağın orta yerinde bir ev duruyordu; ve, otoyoldan ayrılan, otoyolun küçük bir yavrusu gibi, dar ve düz bir yol da asmalar arasından eve doğru uzanıyordu.

Evet, sevinçliydi bizim Savaşçı. Hem de çok. Sevincinden bayılacak gibi oldu bir an. Ama çabucak toparladı kendini. Sevinmesine başka bir sebep de, köyünün çok uzanmasında olmadığını şuuruydu.

Evin kiremit damına bakarken göğsü doldu, gözleri doldu - ölümler ardından ağlayamadıysa, köyünün yakınığundan duyduğu kıvançla ağlayabilirdi.

Ama.

Bağa sapan dar yolun ucunda durur durmaz irkildi birden: az önceki kıvancı üzerine soğuk bir gölge düştü: gözleri önünde duran badanalı ev kapısız ve penceresizdi; bir zamanlar kapı ve pencerelerin olduğu yerlerde, kuru bir kafatasının ağız ve göz deliklerini hatırlatan, kara kara delikler kalmıştı yalnızca ak duvarlarda.

Ama niçin? Neden?

Savaşı düşündü: yalnızca kapı ve pencereler değil; kentler yıkılmıştı, köyler yanmıştı... Ama merakını tatmin edemedi bu düşünceyle. Evle kendisi arasındaki bağın içinden geçen yolun uzunluğu yüz metre kadardı; gözleri evin kapısız kapısına takılı, yürümeye başladı. Yürürken tekrar savaşı düşündü; yakılıp yıkılan evleri, ölen insanları. Ama bu düşüncesinde yine çarpıklıklar buldu, çünkü burada gördüğü ölümler, pencereleri kırık ve kapısız bu ev hiç mi hiç savaş yerini hatırlatmıyordu Savaşçı'ya.

Merakı artıyordu. Ay ışığında kapı ve pencere çerçeveleri arasından evin içersini görür gibi oldu, ve, yoldan

çıkarak, yerden iki metre kadar yüksek pencere dibine gidip odanın içersine baktı. Odanın döşeme tahtalarının temiz ve pırıl pırıl olmasına mukabil, oda eşyasızdı. Dönüp koridora girdi. Koridorda oda kapıları ardına kadar açıldı. Yavaş yavaş yürüyerek odaları bir bir sınıadı: dört oda saydı. Odaların üçü eşyasızdı; ama dördüncü odanın duvarlarını uçtan uca çevreleyen sedirlerde işlemeli yüzleri yırtık yastıklar, kırık aynalar, türlü çiçeklerle dokulu bezler, küpler, pencere desteği üzerinden yere düşüp parçalanmış saksılar, kesme kristal vazolar, süslü iplik kutuları, çemberli sandıklar içinden çıkarılıp dört bir yana savrulmuş gömlekler, entariler, pullu gelin fesleri; yer tahtaları üzerinde ise Kur'an-ı Kerim'den yırtılmış sayfalar yatıyordu.

Odada perişan eşyalara bakarken içi burkuldu, iki büküm oldu. Gene de «Ah!» diyebildi; «Ah, bana ne oluyor böyle?» diyebildi; ve midesindeki sancı dağılınca doğruldu, kendine karşı, kendi bencilliğine karşı isyan ederek yumruğunu sıktı: Bu evde yaşamış insanların acıları kendi acısından daha az ve dayanılır bir acı değildi.

Ne yapacağını bilmiyordu gayrı. Bildiği bir şey varsa, kendine acılamakla, ağlayıp sızlamakla geçireceği vakti yoktu. Her nerdeyseler, geri döneceklerdi elbet bu evin insanları günün birinde. Bir ara yer tahtalarını temizlemeyi, eşyalara çeki düzen vermeyi düşündü Savaşçı; düşündü ama, uzaklardan gelen, ve artık köpek ürümelerine karışan insan sesleri, ağıtlı ağlamalar, feryatlar da kulağına ilişince hemen evden çıktı, dar toprak yolu geçip, asfalt döşeli otoyolda durdu.

Sesler, feryatlar otoyolun iki kilometre kadar kuzeyindeki iki camili ve iki mahalleli köyünün evlerinden çıkar gibiydi. Çabucak bayırı tırmanıp bir an önce köye girmeyi düşündü. Ama karşıki bayır sarp bir bayırdı -gençlik yıllarının çoktan başka bayırlarda kaldığını anladı, ve bayırı tırmanmadı. Üstelik otoyola yakın tek tük başka evler de

vardı- köyünde ve yöresinde olup biteni o evlerde oturan insanlardan öğrenebileceğini düşünerek, yürümeye başladı.

10

Bu kez çok gitmedi; on, belki onbeş dakika; yolun dibinde teraslı başka bir ev çıkıverdi karşısına - köyünün sınırları içinde bulunduğundan kuşkulandı gayri: bu ev, Dede Memet Soytar'ın eviydi. Saçak altına dek yükselen çan çiçekleri ve terasa açılan kapıların üst kesimlerinde renkli camlarla göz alıcıydı ev. Savaşçı çocukken, otolunun alçak duvarı üstüne oturup, pipo içen Dede Memet Soytar'ı seyredirdi. Dede Soytar her zaman o terasta otururdu. Serin günlerde de. Başında kara püsküllü kızıl bir fes, dizlerinde kara püsküllü kızıl bir şal, omuzlarında kara püsküllü başka bir şal, bambu koltuğa oturup piposunu içerdi. Kapıların renkli camları ve çan çiçekleri kadar fesi de çekiciydi Dede Memet Soytar'ın. İyi hatırlıyordu Savaşçı: bir gün, duvara oturmuş, Dede Soytar'ı seyredirken, Dede Soytar kristal bir tepsi içinde ayva reçeli getirip ikram etmişti kendisine. O eve girmeyi, evin odalarını yakından görmeyi çok özlüyordu, ama buna imkân yoktu; çünkü evde, Dede Memet Soytar'dan başka, özellikle kendi yaşında, veya kendine akran denebilecek bir kimse oturmuyordu.

Şimdi de Dede Memet Soytar'ı bulacaktı sanki terasta; gözleri terasa takılıydı. Ama terasta insan adına kimseler yoktu. Bambu koltuk da yoktu. Eve bakarken dalgınlaştı. Evin önündeki küçük bahçenin kapısı ardına kadar açtı. Eve girmek istemiyordu, ama içinde şeytan «Yürü, gir! Yürü, gir!» diyordu. Ve istemeye istemeye yürüdü, yerden beş basamak yüksek merdiveni çıktı, terasta durdu.

Terasta tüm kapılar açıktı. Her kapının eşiğinde durarak, odaları gözden geçirdi. Eşyalar darmadağındı odalarda. Pencere camları kırıktı. Yalnızca bir odanın yer tahtaları üstüne upuzun uzanmış, bir adam yatıyordu. Adamın kim olduğunu bilmiyordu Savaşçı. Yavaş yavaş adama yaklaşıp yanına dizüstü çökünce, anlayıverdi: Dede Memet Soytar'dı adam. Başında kara püsküllü kızıl fes, sırtında kara ceket, bacaklarında kara pantolon, pabuçsuz ayaklarında ak çoraplar.

Elini Dede Memet Soytar'ın yüzüne götürdü; alını üstüne koydu; sonra kulağını tuttu, burnunu tuttu; parmak uçlarını şakakları, yarı açık dudakları üstüne gezdirdi. Soğuktu yüzü. Solumuyordu. Ölüydü Dede Memet Soytar. Tabii bir ölümle öldüğünü düşündü önce. Ama odanın darmadağın eşyaları üzerine yeniden göz gezdirince kuşkulandı. «Kimbilir... Korkudan ölmüştür belki», dedi içinden; ve ayağa kalktı, odada yavaş yavaş dolanarak, raflardan yere yuvarlanmış, ayakları dibinde ve ay ışığında yatan pırıl pırıl bakır sahanlara baktı; Arap harfleriyle işlemeli ve çerçveli levhalara, çerçveli fotoğraflara, kitaplara baktı. Köşede yanüstü devrilmiş kuşsuz bir kuş kafesi, yerdeyse pencerenin kırık camları arasında Kur'an-ı Kerim'i buldu. Kur'an'ı kaldırıp sedire koydu; sonra Dede Memet Soytar'ın yanına gitti. Dede Soytar'ın kulağına bir şeyler fısıldamak istiyordu galiba ki, yine dizleri üstüne çöktü. Dede Soytar'a mı, kendi kendine mi? bilinmeyen bir sesle: «Korkma», dedi, ve ayağa kalktı, gidip sedirden Kur'an'ı kaldırdı, asker gömleğinin düğmelerini çözdü, Kuranı göğsü üstüne koydu, gömleğini düğmelemeyle terasa çıkıyordu ki, kendisinden fazla Dede Soytar'ın Kur'an-ı Kerim'e ihtiyacı olduğunu düşünerek, tekrar odaya döndü, Kur'an'ı gömleği altından çıkarıp Dede Soytar'ın göğsü üstüne yerleştirdi, ve terasa çıktı. Daha da dalgalanmıştı. Artık ne Dede Soytar'ı, ne de savaşı; ne

yaşamı ne de ölümü düşünüyordu; hatta yüreğinde köyü için beslediği aşk ve özlemi bile unutmuştu; yalnızca geceyi düşünüyordu. Ne zamana dek sürecekti bu gece? Tan yerini kolladı: göğün öteki kesimlerinden farksızdı tan yeri. Gerçi ay ışığı vardı, ama gece gene de bir geceydi; hayatın üstüne çekilmiş bir çarşaftı dersin, bir kefendi dersin gece.

Ve öyle dalgın, yavaş yavaş beş basamak merdiveni indi, sırtını merdivenin korkuluğuna dayadı, bir süre gecenin yaratmış olduğu denizin benzersiz rengine baktı; sonra, hâlâ dalgın, otoyola gitti. Yolda dururken dalgınlığı yavaş yavaş korkuya dönüştü; ve eli ayağı titredi. 'Bu gece sonsuz bir geceyse...' diye düşündü. Aynı zamanda karamsarlığını kendinden kovmaya, uzaklaştırmaya çalıştı. «Olamaz», dedi içinden, «olamaz! Şuracıkta, ya da şu eve döner de, Dede Memet Soytar'ın yanına uzanıp yatarsam, uyandığımda gün ışığını, terasa açılan kapıların üst kesimlerindeki renkli camlardan odaya sızan güneş ışığını da görürüm belki», dedi içinden. Ama eve dönmedi.

Şafak sökmeden önce köyüne gireceğini umuyordu. Ve umutla yürümeye başladı. Ama bu umudu da uzun sürmedi: Dede Soytar'ın evinden yüz metre uzaklaşmadan, yol üstündeki bağın duvarı dibinde beş -evet, beş-ölü gördü. Önce, ölülerin nasıl öldüklerini merak etti, cesetlere yaklaştı. Beşi de kurşunla öldürülmüştü. Vuranlar kurşunlarını yakından ve kafataslarına sıkışmışlardı - kan içindeydi yüzleri; kimin genç, kimin ihtiyar olduğu belli değildi: kimin kara saçlı, kimin sarı saçlı olduğu da belli değildi; alınlarına, şakaklarına yapışık saçları ışıltılı ama renksiz bir renge girmişlerdi ay ışığında.

Cesetlere bakarken hayal ve gerçekler, korku ve umutlar birbirine karıştı. Artık ne düşüneceğini bilmiyordu bizim yorgun Savaşçı. İçi patates dolu ve yere rastgele atılmış, çuvallar gibi yatıyorlardı cesetler duvar dibinde.

Yaklaşarak elini cesetlerin yüzlerine, şakaklarına yapışık saçlarına değdirdi. Elini yüzüne kaldırmıştı ki, parmaklarında taze kan görünce çıldırmaşçasına kendini duvar açığından bağı attığı gibi, iki eliyle asmaları kavradı, dizlerine çöktü ve kafasını toprağı vura vura: «Allaaaaah! Var mısın, Allaaaaah!.. Benim senden başka koruyucum yok, Allaaah!.. Var mısın, Allaaah!» diye yaralı bir hayvan gibi ulumaya başladı.

11

Köyünden kurtuluş beklemiyordu gayrı. Üstelik korkmuyordu ve korkusuzluğunun sebebini düşünmüyordu. Köyüne ulaşmadan önce aklını ve tüm duygularını emip kurutmuştu onun korku.

Bayırı bir gölge gibi tırmandı.

Köyün kenar evleri bomboştu. Avluların, bahçelerin kestirme sııkları devrilmış, kapılar menteşelerinden sökülmüş, pencereler ışiksiz; bazı ahırlar önünde şaşkın şaşkın evlere bakan inekler, koyunlar, keçiler duruyordu; bazı evlerin eşiklerinde ise gebermiş köpekler yatıyordu. Evlere girmedi. Yalnızca evler ve bahçeler arasından geçen yollarda yürüdü; duvarlar üzerinden avlulara, bahçelere, verandalara, çardaklara, tütmeyen bacalara baktı. Yürürken ara ara bir tek terlik, bir kadın şalı, bir tek çocuk potini, yamadan bir bebek, bir takunya, fötr kalpak ilişiyordu Savaşçı'nın gözüne yolda. Ama kaldırmadı hiçbirini. Yola atılmalarının sebebini de düşünmedi. Yalnız koltuğu altında taşıdığı ölünün kalpağını yolda kaybetmekten sakınıyordu galiba ki, kendi başına geçirdi.

Köyün içerlerine girdikçe dökülü saçlı fazla eşya ve giysi görüyordu sokaklarda: gümüş tepsiler, bakır güğümler, tesbihler, bakır siniler, verandalarda ve bahçe çitleri üstünde uçları dantelli baş örtüleri, kırmalı ve renkli

fistanlar, iç çamaşırlar, maramalar... Başka bir dünyadan gelmiş bir çeşit Hınzır soyu yaratıklar için eğlence yeri olmuştu sanki köyü.

Köyünün en yüksek noktasına çıktı.

Buradan her iki mahallenin evlerini görebiliyordu. Camileri kolladı. İki mahallenin iki camisi eski yerlerindeydi; yalnız minareleri eksikti. İnsan duygularını çoktan yitirmiş olmasına rağmen, camilere bakarken, içi burkuldu. Minaresiz cami olur muydu? Olurdu tabii. Köyü insansız bir köy olurdu da, neden minaresiz cami olmasındı?

Şaşmadı ama içinin dolduğunu, yüreğinden yükselen acı bir yumrunun boğazı içine sokulduğunu hissetti; gözleri de yaşarmaya başladı, başlayacaktı-, yutkundu, yutkundu; gözlerinin gerisinde biriken gözyaşlarını zorla tuttu, ağlamadı. Neden sonra kendi evlerine doğru koyuldu. Babaevi aşağıda, otoyola yakın bir yerdeydi.

İki mahalle arasından geçen dere üzerine atılı köprüye yaklaştığı zaman dört ölü daha saydı: cesetlerin ikisi köprünün bir ucuna, diğer iki ceset ise köprünün öbür ucuna asılıydı. Köprü üstünde başka ölü yoktu ama, cesetler üzerinden yürürcesine, yavaş yavaş ve dikkatle yürüyerek geçti köprüyü. Otoyola yaklaştıkça babaevini görmek arzusu zayıfladı içinde. Hatta babasını, annesini görmek arzusu da. Onları evde canlı bulabileceğine inanmıyordu. Ölüyşeler... son gücünü kol ve bacak kaslarında yoğunlaştırıp evin az uzağındaki mezarlığa gömebilirdi ikisini. Ya öteki ölüler? Onları kim gömecekti?

Hınçla yumruğunu sıktı - kendine küskündü gene. Kim mi gömecekti? Kim mi gömecekti? Yumruğunu kalçasına vurdu. «Ben gömeceğim!» dedi içinden. «Ben! Ben! Ben!.. Ben gömeceğim köyün tüm ölülerini mezarlığa!» dedi.

Mezarlık bir çağrım ötedeydi. Duraksayıp kulak kaptı, dinledi; ama bunun saçma bir eylem olduğunu çabucak anlamıştı savaşçı - köyün evlerinden bir hışırtı,

bir ses çıkmıyordu da mezarlıktan ses soluk çıkacağını mı sanmıştı?

Kooperatifi geçti.

Solda, asmaları otoyola sarkık bağın duvarı dibince yürürken, arada duraksayıp başı üzerindeki asmaların - bazıları kelebekleri, bazıları da ay ışığında genç gelinlerin kulaklarına asılı altın küpelerini hatırlatan- yapraklarına bakıyor, ara ara asmaları elleri içine alıp yaprakları okşuyordu âşıkane. Bu asmalar biliyorlardı belki köyde olup biteni; ama sormuyordu Savaşçı biliyorlarsa bile, asmalar konuşamazlardı ki!

Yolun karşı yakasına çıkıp mezarlığı çevreleyen alçak taş duvar dibinde durdu, mezarlığa baktı. Mezarlık yoktu. Hoş, mezarlık yok değildi. Var olmasına vardı ama mezarlıkta bir tek mezar kalmamıştı. Tüm mezarlar kazılıp yerle düzlenmişti ve düzlenmiş arazinin orta yerinde, kırık baştaşları ve insan kemiklerinin oluşturduğu yüksek bir öbek, yüksek öbeğin çevresinde ise gece molasında istirahat eden toprak araçları, buldozerler duruyorlardı.

İnme inmişti dersin; uzun bir süre olduğu yerde kaldı, kıınılamadı bizim yorgun Savaşçı. Yalnız gözleri görüyordu - öbeğe ve toprak makinelerine baktı, baktı, ve bakarken, anlamını bilmediği, ama sıkıntılı anlarında annesinin söylediği bir kelimeyi iki kez tekrarladı içinden: «İllallah, illallah.» Sonra babaevine gidecek yerde, dönerek, karşı yöne koyuldu.

Yönler yitirmişti önemini artık onun için. Nereye gittiğini ve niçin gittiğini bilmiyordu. Başı göğsüne düşük, kolları yanlarına sarkık, omuzlarında ve yüreğinde köyün ve mezarlığın ağırlığını taşıyordu sanki. Yürüdü, yürüdü. Başını kaldırıp ilerisine baktığı zaman iki katlı, ikinci kata dış duvardaki delikli demir merdivenden çıkılan, köyün posta ve telgraf binasını gördü. Görünce de duralayıp içini